

MEDAN VI SÅG PÅ – ATT UTMANA EN SEXISTISK KULTUR

När vi diskuterar sexuella övergrepp eller andra våldsamma situationer fokuserar vi ofta på förövare och offer. Men i dag hör vi allt oftare om den passiva åskådaren som står bredvid utan att ingripa...

#Metoo-rörelsen uppmärksammade sexuella trakasserier, övergrepp och maktmissbruk som allt för länge har varit en accepterad del av vårt samhälle. Men den uppmärksammade också behovet av strukturella samhällsförändringar och verktyg för att förebygga trakasserier och övergrepp – främst mot kvinnor.

I dokumentären *Medan vi såg på* tar aktivisten och författaren Jackson Katz avstamp i fenomenet "åskådareffekten", ett socialpsykologiskt fenomen som avser fall där individer inte erbjuder hjälp till ett offer när andra människor är närvarande.

GENRE: Dokumentär
ÄMNE: Naturkunskap, Biologi,
Samhällskunskap
ÅLDER: Från 14 år (H, Gy)
SPELTID: 46 min
PRODUKTIONSÅR: 2018

TAL: Engelska
TEXT: Svenska
LAND: USA
REGISSÖR: Jeremy Earp
ARTIKELNR: ETS5152

... En sexistisk kultur kommer inte att försvinna av sig själv. Motstånd kräver mod, eftertanke och övning. Medan vi såg på uppmanar oss att undersöka den kultur vi lever i och tänka igenom vad vi alla kan göra för att utmana de ord och beteenden som normaliserar förtryck. Den här filmen är ett starkt bidrag till diskussionen om var #Metoo kan ta oss.

– Kristin L. Andersson, Ph.D. | Professor i Sociologi på Western Washington University

Filmen utforskar rollen som åskådare – särskilt bland grupper av vänner, lagkamrater, klasskamrater och medarbetare – där sexuella trakasserier, övergrepp och andra former av könsrelaterat våld upprätthålls. Den riktar särskild uppmärksamhet åt hur dynamiken och kulturen ser ut och verkar i dessa grupper och som bidrar till att normalisera sexism och misogyni; en hatisk attityd mot kvinnor. Filmen poängterar också vikten av att uppmuntra människor till att vara aktiva åskådare som kan leda vägen för att utmana och förändra de sexistiska kulturella normerna. Normer som alltför ofta leder till könsrelaterat våld.

LÄROPLANSMÅL Lgr11 och Lgy11 (i urval)

Biologi 7-9 – Ur det centrala innehållet

- Människans sexualitet och reproduktion samt frågor om identitet, jämställdhet, relationer, kärlek och ansvar.

Samhällskunskap 7-9 – Ur det centrala innehållet

- Ungdomars identiteter, livsstilar och välbefinnande och hur detta påverkas, t.ex. av socioekonomisk bakgrund, kön och sexuell läggning.
- Nyhetsvärdering och hur den kan påverka människors bilder av omvärlden. Hur individer och grupper framställs, t.ex. utifrån kön och etnicitet.
- Demokratiska fri- och rättigheter samt skyldigheter för medborgare i demokratiska samhällen. Etiska och demokratiska dilemman som hänger samman med demokratiska rättigheter och skyldigheter, t.ex. gränsen mellan yttrandefrihet och kränkningar i sociala medier.
- Skillnader mellan människors ekonomiska resurser, makt och inflytande beroende på kön, etnicitet och socioekonomisk bakgrund. Sambanden mellan socioekonomisk bakgrund, utbildning, boende och välfärd. Begreppen jämlikhet och jämställdhet.

Eleverna ska ges förutsättningar att utveckla sin förmåga att:

- reflektera över hur individer och samhällen formas, förändras och samverkar,
- analysera och kritiskt granska lokala, nationella och globala samhällsfrågor ur olika perspektiv,
- analysera samhällsstrukturer med hjälp av samhällsvetenskapliga begrepp och modeller,
- uttrycka och värdera olika ståndpunkter i t.ex. aktuella samhällsfrågor och argumentera utifrån fakta, värderingar och olika perspektiv,
- reflektera över mänskliga rättigheter samt demokratiska värden, principer, arbetssätt och beslutsprocesser.

Naturkunskap Gymnasiet – Ur det centrala innehållet

- Olika aspekter på hållbar utveckling, t.ex. vad gäller mänskliga rättigheter och jämställdhet.

- Hur naturvetenskap kan användas som utgångspunkt vid kritisk granskning av budskap och normer i medierna.
- Naturvetenskapliga aspekter på, reflektion över och diskussion kring normer, rörande människans sexualitet, lust, relationer och sexuella hälsa.

Eleverna ska ges förutsättningar att utveckla:

1. Förmåga att använda kunskaper om naturvetenskap för att diskutera, göra ställningstaganden och formulera olika handlingsalternativ.
2. Kunskaper om naturvetenskapens roll i aktuella samhällsfrågor och i förhållande till hållbar utveckling.
3. Kunskaper om olika livsstilars konsekvenser såväl för den egna hälsan som för folkhälsan och miljön.

Samhällskunskap Gymnasiet – Ur det centrala innehållet

- Grupper och individers identitet, relationer och sociala livsvillkor med utgångspunkt i att människor grupperas utifrån kategorier som skapar både gemenskap och utanförskap.
- Massmediers och informationsteknikens roll i samhället. Deras möjligheter att påverka människor och samhällsutvecklingen samt de möjligheter de ger människor att påverka. Mediers innehåll och nyhetsvärdering.
- Det nutida samhällets politiska utveckling utifrån historiska ideologiska villkor, till exempel mänskliga rättigheter, nationalism, kolonialism och jämställdhet, i relation till maktfördelning och ekonomiska villkor. Frågor om aktörens handlingsfrihet kontra strukturella villkor.

Eleverna ska ges förutsättningar att utveckla:

2. Kunskaper om historiska förutsättnings betydelse samt om hur olika ideologiska, politiska, ekonomiska, sociala och miljömässiga förhållanden påverkar och påverkas av individer, grupper och samhällsstrukturer.
3. Förmåga att analysera samhällsfrågor och identifiera orsaker och konsekvenser med hjälp av samhällsvetenskapliga begrepp, teorier, modeller och metoder.

Innan ni startar en diskussion kring filmen är det viktigt att läraren/ledaren går igenom handledningen och tänker på hur man ska hantera diskussionen och svaren.

Förklara för eleverna att frågorna inte handlar om dem som tjej eller kille personligen utan om den allmänna kulturen vi lever i. Handledningen riktar sig inte heller till endast killar utan handlar om hur vi alla kan bidra till att utmana en sexistisk kultur.

DISKUSSIONSFRÅGOR

Övergripande frågor

- Vad är sexism?
- Vad är en sexistisk kultur, kan du ge några exempel?
- Vad är misogyni?
- Vad är/var #Metoo?
- Vad är ett patriarkalt samhälle?

Kvinnlighet/Manlighet

- Vad är manlighet respektive kvinnlighet för dig?

I filmen menar Jackson Katz att vår underhållningskultur har normaliserat en syn på manlighet där att vara en "riktig man" innebär fysiskt våld och dominans. Den glamoriserar även sexuella erövringar och objektifieringen av kvinnor. Och om män inte är som "riktiga män" är normen att ifrågasätta dessa killar/män för att få dem att verka onormala.

- Känner ni igen er i detta? Diskutera!
- Vad är objektifiering?
- Hur framställs mannen resp. kvinnan i dagens populärkultur; reklamer, serier, filmer eller musikvideos etc?

En kvinnas egenskaper förknippas oftast med antingen negativa ord eller ord som automatiskt får en negativ innebörd för att de anses vara kvinnliga. Samma sak gäller mäns egenskaper men då får orden positiv innebörd.

- Kan ni ge exempel på detta?

Ordet *känslig* är t.ex. ett ord som oftast förknippas med kvinnor. Ordet i sig är egentligen inte ett negativt ord,

FAKTARUTA

SEXISM

Sexism är samma sak som nedvärdering av en person på grund av det kön hon eller han har.

NORM

norm är det ideal som en person förväntas anpassa sig till. En norm anger vad som anses vara normalt, exempelvis att vara heterosexuell och att leva med någon av motsatt kön. Detta eftersom det under historien i huvudsak är så vanliga mänskliga parrelationer skildrats. Den heterosexuella normen är en motsats till det som är ickenormativt och som inte är det allra mest vanliga, exempelvis att vara homo-, bi- eller transsexuell även om det är lika normalt.

I normativa samhällen har människor som lever enligt normen lättare att få exempelvis makt eller pengar. Att gå emot en norm kräver mod och i vissa delar av världen kan man få fängelse om man gör något normbrytande som att kyssa någon av samma kön. Att arbeta normkritiskt betyder att man försöker hitta vilka normer som finns för att förändra dem så att ingen person diskrimineras.

ÅSKÅDAREFFEKTEN

Åskådareffekten är ett socialpsykologiskt fenomen som avser fall där individer inte erbjuder hjälp till ett offer när andra människor är närvarande. Sannolikheten för hjälp är omvänt relaterad till antalet åskådare. Med andra ord, ju större antal åskådare, desto mindre sannolikt är det att någon av dem kommer att hjälpa.

Det beskrevs första gången 1969 och visar till exempel att ju fler som bevittnar en misshandel, desto mindre är chansen för var och en att de skulle gripa in. Fenomenet började diskuteras efter knivmordet på Kitty Genovese på en gata i New York 1964. Fler-talet personer såg henne bli knivmördad och ringde polisen men under den halvtimmen det tog henne att dö hann mördaren komma ifatt henne två gånger utan att någon ingrep.

Efter mordet engagerade sig två amerikanska psykologer, John Darley och Bibb Latané, för att försöka förklara varför grannarna ej ingrep. De gjorde en serie experiment vilka visar att en människas benägenhet att ingripa ökar i en nödsituation om hon är enda vittnet.

Fakta hämtad från NE.se och Wikipedia

men får oftast en negativ innebörd.

- Fundera över varför ordet *känslig* ofta uppfattas som ett negativt ord. Finns det inte många positiva saker med att vara känslig? Diskutera!
- När någon säger till en kille "du springer som en tjej", vad menar personen då?

- När någon säger till en kille ”är du bög?”, vad menar personen då?
- Diskutera konsekvenserna för båda könen när uttryck som dessa används utan att vi tänker på det.
- Filmen tar upp begreppen alfahanne och betahanne, hur skulle ni definiera de båda begreppen?
- Diskutera hur alfahannen respektive betahannen förhåller sig till kvinnor.

Våldtäktskultur

- Radipratarern Charlamagne Tha God säger i filmen: ”Jag har precis insett att män i USA har vuxit upp i en våldtäktskultur”. Vad menar han med det och vad är en våldtäktskultur?
- Med vilka exempel visar han på att männen i USA har vuxit upp i en våldtäktskultur?
- Finns samma kultur i Sverige? Diskutera!
- Vad tror ni att ”victimblaming” är?
- Vad tror ni att ”slutshaming” eller ”sexshaming” är?

I och med bl. a. #Metoo blev det tydligt att sexuella trakasserier och övergrepp inte är något endast några få utsatts för, utan att det är något som sker alltför ofta i våra hem, skolor, arbetsplatser etc.

- Varför tror ni att det sker så många övergrepp? Diskutera!

I filmen får vi se exempel från det uppmärksammade fallet med de två ungdomarna på Steubenville High School i Ohio, USA, som våldtog en medvetlös tjej efter en fest. Förövarna var vanliga studenter som spelade i skolans amerikanska fotbollslag och hade inga tidigare domar. Förutom de två våldtäktsförövarna var även andra studenter närvarande, som filmade och tog kort på övergreppen. Dessa bilder och filmer lades sedan upp på Facebook, Twitter, Instagram, Youtube och skickades också runt via sms.

- Vad tänker ni om detta? Hur kan detta ha skett med så många inblandade?
- Jackson Katz i filmen menar att män (och kvinnor) kan bete sig annorlunda i grupp än när de är ensamma. Stämmer detta?
- Vad är det som gör att ingen ingriper, menar Katz?
- Han talar om de sociala konsekvenserna och att dessa gör att man inte ingriper. Vad betyder det, och vad är man rädd för?
- Håller ni med om att det finns en social press i samhället på att vara på ett visst sätt? Diskutera!
- Kan ni bete er annorlunda när ni befinner er i en viss grupp? På vilket sätt?

FAKTARUTA

VÅLDTÄKTSKULTUR

Våldtäktskultur innebär inom feminismen en sammankoppling mellan sexuellt våld och kulturen i ett samhälle. Begreppet implicerar att vi lever i ett samhälle där en rädsla för att bli utsatt för sexuella trakasserier och våldtäkter av män är förekommande. Det innebär även att våld mot kvinnor normaliseras – samt överses med – i media och av personer i samhället.

Våldtäktskultur är inom den feministiska ideologin, teorin om att en kvinna inte lever upp till det rådande samhällets krav på hur hon ska reagera, skydda sig, och själv förebygga övergrepp, utan det är hon själv som skuldbeläggs av omgivande samhälle (och även ibland av sig själv). Våldtäktskulturen tros vara uppbyggd på den rådande synen av vad som anses vara manligt, respektive kvinnligt. För att analysera vad som anses vara ”bra” och ”dåligt” kvinnligt beteende används begreppet ”hora-madonna komplex” som har etablerats av den feministiska teoribildningen. Män formas i patriarkatet av macho-idealet.

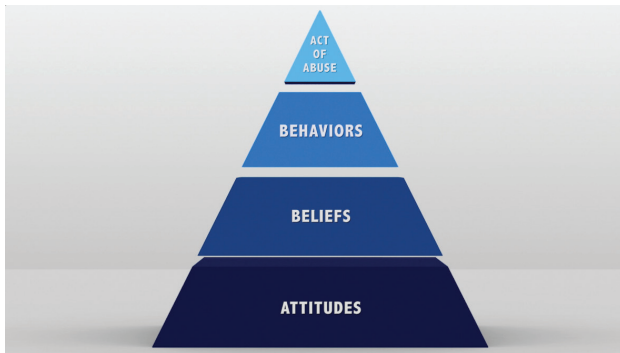
Våldtäktskulturen upprätthålls genom en användning av könsfientligt och kränkande språk, samt genom skuld och skam (se nedan).

VÅLDTÄKTSKULTURENS KOMPONENTER

Det finns olika spekulationer om underliggande och grundläggande delar som tillsammans tros ge upphov till en påstådd våldtäktskultur, några av dessa delar är:

- Victimblaming – ett engelskt begrepp som innebär att man beskyller offret eller fokuserar på annat än gärningsmannens handling. ”Hon drack sig för full”, ”hon var alldeles för lättklädd”, ”det var nästan som att hon bad om det” är exempel på uttryck.
- Slut-shaming/Sex-shaming – att beskylla eller attackera en person för att vara sexuell; ha en eller flera sexpartners och/eller erkänna sina sexuella känslor. Med detta begrepp menar man även att ”slampor inte kan våldtas”.
- Överseende med sexuella övergrepp, alltså att trivialisera övergreppen med att förlöjliga händelseförloppet.
- En väldigt inskränkt könsroll, det vill säga mycket begränsade ramar för kvinnor och män att hålla sig inom, utan att få sin könstillhörighet ifrågasatt.
- En överdriven bild av siffrorna gällande falska våldtäktsanmälningar. Man nämner ofta att ”alla vet att det finns personer som anmäler oskyldiga personer för våldtäkt, enbart för att de ångrat sig dagen efter”.

Fakta hämtad från Wikipedia

Åskådarmetoden

- Vad innebär Jackson Katzs åskådarmetod?

Jackson Katz visar upp en pyramid i filmen. Längst ner i pyramiden står det ”attityder”, på lagret ovan står det ”uppfattningar”, ovanför det står det ”beteenden” och till sist på toppen hamnar själva ”övergreppet”.

- Vad vill pyramiden visa på?
- Vad betyder de olika lagren? Kan ni ge exempel på attityder, uppfattningar och beteenden som kan visa på att vi lever i en sexistisk kultur?

Det finns ett utbrett sexistiskt språkbruk i dagens samhälle. Ett språkbruk som är typiskt för den manliga normen är när det kommer till att prata om kvinnor i en sexuell bemärkelse. Att använda våldsord, objektifierande ord och ord som rent av är avhumaniserande.

- Vilka ord skulle du säga existerar i din omgivning som faktiskt är nedvärderande och objektifierande?
- Varför används dessa ord?
- Används samma språkbruk av kvinnor som av män? Diskutera!
- Om en person har ett nedlåtande språkbruk eller beteende om en tjej eller kvinna, brukar ni ingripa och protestera mot det språkbruket eller beteendet? Varför eller varför inte?
- Har ni upplevt att andra gör det?
- Är det svårt att protestera eller ingripa när någon säger eller gör något nedlåtande? Vad skulle hända om/när ni gör det?
- Jackson Katz säger i filmen att många män slår ifrån sig och säger att ”det där är inte mitt problem, jag ger mig inte på kvinnor.”
- Varför menar Jackson Katz att detta är ett feltänk?
- Varför är det så viktigt att män tar sig en aktiv roll i arbetet för att förhindra könsrelaterat våld?
- Vad är en tystnadskultur?
- Varför finns det en tystnadskultur i vårt samhälle, tror ni?
- Vad är nackdelarna och konsekvenserna av en tystnadskultur?

6 SAKER SOM MÄN KAN GÖRA FÖR ATT FÖRHINDRA KÖNSRELATERAT VÅLD:

1. Se könsrelaterat våld som ett problem för män

Se inte bara män som förövare eller möjliga brottslingar, utan som aktiva åskådare som kan ingripa mot kamrater och kollegor som behandlar kvinnor illa.

2. Var inte tyst

Om en bror, vän, klasskamrat eller lagkamrat behandlar sin kvinnliga partner illa – eller är respektlös eller behandlar tjejer och kvinnor illa i allmänhet – ignorera inte detta! Om du känner dig trygg, försök att prata med honom om det. Eller om du inte vet vad du ska göra, kontakta en vän, en förälder eller en lärare. Var inte tyst!

3. Ha modet att se inåt

Ifrågasätt dina egna attityder. Var inte defensiv när något du gör eller säger visar sig skada någon annan. Försök att förstå hur dina egna attityder och handlingar oavsiktligt kan upprätthålla sexism och våld, och arbeta för att förändra dem.

4. Stöd den goda saken

Alliera dig med kvinnor som arbetar för att stoppa alla former av könsrelaterat våld. Stöd de kvinnor vars mod och starka röster har katalyserat de historiska #MeToo- och #TimesUp-rörelserna.

5. Var en allierad

Känn igen och protestera mot homofobi och våld mot HBTQ-personer. Uppmärksamma och ingrip även när personer som protesterar mot sexism får sitt kön eller sin sexualitet ifrågasatt.

6. Låt dina val visa vägen!

Finansiera inte sexism. Köp inte tidningar eller filmer, prenumerera inte på någon webbplats eller köp ingen musik som framställer flickor eller kvinnor på ett sexuellt nedlåtande eller kränkande sätt. Protestera mot cyber-sexism och hatattacker mot kvinnor på sociala medier, såsom Facebook, Instagram, Twitter etc.

Tips from Jackson Katz, Ph.D.

Hämtad från <http://bystandermoment.org/>

Modet att gå i spetsen

- Hur vill Jackson Katz omdefiniera ordet styrka?
- Vad är styrka för er?
- Jackson Katz menar att vi även måste omdefiniera begreppet manlighet. Hur skulle han vilja omdefiniera det?
- Generallöjtnant David Morrison från den australiska armén sa ”Nivån på det du låter ske är nivån du accepterar.” Vad menar han med detta?
- Vem menar Jackson Katz är en ledare i fråga om att utmana vår sexistiska kultur?

*Om man kan utmana andra män
som betar sig sexistiskt, men låter bli
är man delaktig i deras sexism.*

– Jackson Katz

- Till sist; vad kan ni göra för att bidra till att förändra de kulturella normerna så att sexuella trakasserier och övergrepp kan minska? Ta gärna hjälp av kolumnen på sida 4; ”6 saker som män kan göra för att förhindra könsrelaterat våld”.

FÖRDJUPNINGSUPPGIFTER

Statistik

Ta reda på den senaste statistiken i Sverige på olika typer av misshandel och sexualbrott. Hur många anmälningar har gjorts? Vilka är offren? Vilka är förövarna? Sök bl.a. på BRÅ, Brottsförebyggande rådet samt exempelvis tjejjournalen.se.

Inte alla män

När massmedia rapporterar om nyheter där män våldfört sig på kvinnor hävdas ofta argumentet ”inte alla män” av män i forum och på sociala medier. Ta reda på vad uttrycket betyder och resonera varför många tar till detta uttryck eller synsätt. Är det möjligt att stå utanför diskussionen och hävda att det inte handlar om en själv? Vem bär ansvaret för att förändra samhällets strukturer och normer? Skriv ner era tankar och resonemang.

Normkritik

Låt eleverna titta på den manliga och den kvinnliga normen ur ett normkritiskt perspektiv. Normkritik handlar om att flytta fokus från individer till att titta på strukturer och ifrågasätta det som anses vara ” normalt”. Att arbeta normkritiskt betyder att man försöker hitta vilka normer som finns för att förändra dem så att ingen person diskrimineras. Hur ser strukturen ut? Vad får den för konsekvenser? Hur kan vi förändra strukturen? Låt eleverna skriva ner sina tankar och resonemang.

Populärkultur

Låt varje elev analysera exempelvis en serie, eller jämföra olika serier som går på tv eller streamingtjänster. Det räcker med att se några avsnitt. Hur framställs mannen respektive kvinnan? Var har de för typ av roller? Vilka åldrar har männens karaktärer respektive kvinnornas? Hur är karaktärernas yttre? Finns det variation och mångfald bland karaktärerna i respektive könsgrupp? Vad är karaktärernas syfte för handlingen, inkludera även biroller. Hur är språkbruket? Applicera Jackson Katzs resonemang från *Medan vi såg på* på era reflektioner när ni analyserar serien.

LÄNKAR

BRÅ, Brottsförebyggande rådet

<http://www.bra.se/>

Tjejjournalen

<http://tjejjournalen.se/>